

ปริทัศน์วรรณคดีระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4

อาจารย์สันติวัฒน์ จันทร์โต

1. การอ่านวรรณคดี

1.1 จุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดี

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ จำแนกจุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดีออกเป็น 6 ประการ ดังนี้

จุดประสงค์	ข้อวิจารณ์
1. อ่านเพื่อความเพลิดเพลินอารมณ์	วรรณคดีมิใช่เรื่องอ่านเพื่อฆ่าเวลา หากทำเช่นนั้นเปรียบเสมือนการกินเฉพาะน้ำมะพร้าวแต่ทิ้งเนื้อมะพร้าวที่อร่อย
2. อ่านเพราะชอบว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับจริตของตน	เป็นการอ่านเพียงเพื่อหาข้อสนับสนุนความคิดเห็นของตนเอง
3. อ่านเพราะเป็นเรื่องแปลกที่ตนไม่เคยรู้เคยทราบมาก่อน	เป็นการอ่านเพื่อหนีชีวิตที่จำเจ
4. อ่านเพื่อพิจารณาข้อเท็จจริงเช่นเดียวกับการอ่านตำรา	เป็นการอ่านเพื่อมุ่งสอบสวนข้อเท็จจริงที่ปรากฏในวรรณคดีจึงขาดความสนใจต่อองค์ประกอบอื่นๆของเรื่อง เช่น เนื้อเรื่อง วรรณศิลป์
5. อ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต	“เป็นการอ่านวรรณคดีเพื่อให้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง”
6. อ่านเพื่อรับรสความงามความไพเราะของบทประพันธ์	

การอ่านวรรณคดีเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง คือ การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต และ การอ่านเพื่อรับรสความงามความไพเราะของบทประพันธ์

1.2 การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต

ประสบการณ์ของมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับโอกาสหรือสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน วรรณคดีบางเรื่องมีข้อคิดที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อผู้อ่านทำให้ผู้อ่านมีแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิตในทางเจริญรุ่งเรือง ในวรรณคดีบางเรื่องแฝงคำสอนไว้ในเรื่องไม่ได้สอนโดยตรง ผู้อ่านต้องใช้ปัญญาเพื่อตีความคำสอนหรือประสบการณ์ชีวิตนั้นให้ลึกซึ้งจึงจะเข้าใจ

1.3 การอ่านเพื่อรับรสความงามความไพเราะ

วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่น เช่น ศิลปะ ดนตรี โดยเฉพาะวรรณคดีมหรสพ หรือ วรรณคดีการแสดง ซึ่งต้องอาศัยการสอดประสานกันทั้งในเรื่องของการสรรคำเพื่อให้เหมาะกับบทร้องและทำรำที่สวยงามด้วย

รูปแบบของวรรณคดีกำหนดได้จากประเภทของคำประพันธ์ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ร้อยแก้ว และ ร้อยกรอง

ร้อยกรอง คือ การเรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ ร้อยกรองของไทยมี 5 ประเภทหลัก ได้แก่ โคลง ฉันท์ ร่าย กาพย์ และกลอน ซึ่งแต่ละประเภทยังสามารถแบ่งประเภทย่อยลงไปได้อีกมาก เช่น โคลงสี่สุภาพ โคลงสอง อินทริวิเชียรฉันท์ วสันตติลกฉันท์ ร่ายยาว ร่ายสุภาพ กาพย์ยานี กาพย์ฉับ ฎีกา กาพย์สุรางคนางค์ กลอนสุภาพ กลอนดอกสร้อย กลอนสัทวา เป็นต้น วรรณคดีบางเรื่องใช้ฉันทลักษณ์ประเภทเดียวกันตลอดทั้งเรื่อง เช่น ขุนช้างขุนแผน ใช้กลอนสุภาพ มหาเวสสันดรชาดก ใช้ร่ายยาว เป็นต้น ส่วนวรรณคดีบางเรื่องใช้ฉันทลักษณ์หลายประเภทผสมกัน เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย ใช้ร่ายกับโคลง มงคลสูตรคำฉันท์ ใช้กาพย์กับฉันท์ และนิราศนรินทร์คำโคลง ใช้ ร่ายกับโคลง เป็นต้น

ร้อยแก้ว หมายถึง ความเรียงที่สละสลวยไพเราะเหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย หรือ งานเขียนทั่ว ๆ ไปที่ไม่ใช่ร้อยกรอง โดยมากมักใช้กับเรื่องที่ต้องการเล่าเนื้อหาอย่างต่อเนื่อง เช่น สามก๊ก ไตรภูมิพระร่วง โคลงติดล้อ เป็นต้น

1.4 การวิจักษ์และการวิจารณ์วรรณคดี

การอ่านวรรณคดีคือความพยายามในการทำความเข้าใจบทประพันธ์ให้ปฐุโปร่ง พยายามเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่สื่อสารมาในวรรณคดีโดยใช้ภาษาเป็นสื่อในการถ่ายทอด ข้อเสนอแนะประการหนึ่งเพื่อให้บรรลุความประสงค์ในการอ่านวรรณคดีอย่างเข้าใจ คือ ต้องอ่านด้วยจิตใจที่สอดคล้องประสานกับยุคสมัยที่วรรณคดีเรื่องนั้นแต่งขึ้น

วรรณคดีเป็นผลงานทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า สมควรศึกษาอย่างพินิจพิเคราะห์ไปถึงขั้นการวิจักษ์และการวิจารณ์

การวิจักษ์วรรณคดี	วิจักษ์ หมายถึง ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของศิลปกรรมและวรรณกรรม, ความนิยม, ความซาบซึ้ง, เช่น วรรณคดีวิจักษ์ ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า appreciation การวิจักษ์วรรณคดี คือ การเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งจนประจักษ์ในคุณค่าของวรรณคดี พิจารณาได้ว่าวรรณคดีเรื่องหนึ่งๆ มีข้อดีเด่น หรือข้อบกพร่องประการใด ความตระหนักดังกล่าวจะนำไปสู่ความซาบซึ้งในคุณค่าของวรรณคดีทำให้เกิดความหวงแหนและรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติสืบไป
การวิจารณ์วรรณคดี	วิจารณ์ หมายถึง ให้คำตัดสินสิ่งที่เป็นศิลปกรรมหรือวรรณกรรมเป็นต้น โดยผู้มีความรู้ควรเชื่อถือได้ว่ามีค่าความงามความไพเราะดีอย่างไร หรือมีข้อขาดตกบกพร่องอย่างไรบ้าง การวิจารณ์วรรณคดี คือ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดี ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายระดับ ซึ่งการแสดงความคิดเห็นทุกครั้งควรให้เหตุผลประกอบด้วยเสมอ อันจะเป็นการขยายขอบเขตของวรรณคดีวิจารณ์ให้กว้างขวางออกไป ตนอาจถึงขั้นสามารถสร้างหลักการวิจารณ์วรรณคดีแนวต่างๆได้

1.5 อ่านให้ได้ อ่านให้เป็น

แนวทางในการอ่านหนังสือเพื่อให้เกิดประโยชน์ มีหลายแนวทาง เช่น

1. อ่านเพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่อง
2. พิจารณามีข้อมูลใดบ้างที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้
3. พิจารณาความคิดเห็นของผู้เขียนร่วมกับผู้อื่น
4. พิจารณาจุดมุ่งหมายของผู้เขียน
5. พิจารณาความคิดของตนภายหลังจากร่วมอภิปรายกับผู้อื่นแล้ว
6. ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเกี่ยวกับวรรณคดี
7. พยายามอ่านหนังสือให้หลากหลายประเภท หลากหลายสมัย หลากหลายแนว

1.6 ประเด็นการศึกษาวรรณคดี

ชื่อเรื่อง	ฉันทลักษณ์	ผู้แต่ง	เนื้อหา	ข้อควรสังเกต
นมัสการมาตาปิตุ คุณ และนมัสการ อาจารย์คุณ	อินทรวีเชียรฉันท	พระยาศรีสุนทร โวหาร (น้อย อาจารย์ยางกูร)	พรรณนาพระคุณ ของบิดามารดาและ ครูอาจารย์ ตลอดจนกระตุ้น เตือนให้ผู้อ่านมี ความกตัญญูทเวทิตี	-การปลูกฝัง คุณธรรมเรื่องความ กตัญญูทเวทิตี -ฉันทลักษณ์ -ทำนองอ่านแบบ สรภัญญ์
อิเหนา อิเหนา ตอน ตี๊กะหมัง- กุกุหนึ่ง	กลอนบทละคร	พระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้า นภลัย	ศึกชิงนางระหว่าง ท้าวกะหมังกุกุหนึ่ง กับวงศ์เทวัญ	-สำนวนอันเป็น แก่นของเรื่อง -ยอดของบทละคร รำ -กระบวนการแต่ง ศิลปะการประพันธ์
นิทานเวตาลเรื่องที่ 10	ร้อยแก้วประเภท นิทาน	พระราชนิพนธ์ กรมหมื่นพิทยาลง กรณ์ (น.ม.ส.)	การคาดขนาดเท้า ผิดทำให้เกิดการ แต่งงานสลับคู่ ปัญหาที่ตามมา คือ ระบบการรับญาติ	-แก่นเรื่อง -ปมปัญหา -กลวิธีการแต่งแบบ นิทานซ้อนนิทาน
นิราศนรินทร์คำ โคลง	ร่ายสุภาพ+โคลงสี่ สุภาพ	นายนรินทร์เบตร์ (อิน)	บันทึกการเดินทาง ของกวีเมื่อคราวยก ทัพไปรบกับพม่าที่ เมืองกลางและเมือง ชุมพร ตลอดจน การคร่ำครวญถึง นางผู้เป็นที่รัก	-โคลงครู -ชนบทนิราศ

ชื่อเรื่อง	ฉันทลักษณ์	ผู้แต่ง	เนื้อหา	ข้อควรสังเกต
หัวใจชายหนุ่ม	นวนิยายรูปแบบ จดหมาย	พระบาทสมเด็จพระ พระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6	สะท้อนภาพสังคม ในสมัยรัชกาลที่ 6 เกี่ยวกับวิถีชีวิตของ นักเรียนนอกที่เพิ่ง เรียนจบกลับมาใช้ ชีวิตที่เมืองไทย	-ภาพสะท้อนสังคม -นวนิยายรูปแบบ จดหมาย -คำทับศัพท์
ทุกข์ของชานาใน บทกวี	เรียงความ	สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	ให้ความรู้เชิง วรรณคดี เปรียบเทียบ ระหว่างบทกวีจีน กับบทกวีไทยที่มี เนื้อหาเกี่ยวกับ ความทุกข์ของ ชานา	-การแปลบทกวี -ตัวอย่างที่ดีของ การเขียนเรียงความ
มงคลสูตรคำฉันท์	อินทรวีเชียรฉันท์+ กาพย์ฉบง 16	พระบาทสมเด็จพระ พระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว	มงคลชีวิต 38 ประการอันเกิดจาก อำนาจคำถามของ เทวดาที่ถาม พระพุทธเจ้า และ พระองค์ตรัส อธิบาย	-การผูกเรื่อง -การเรียงลำดับ มงคล -อานิสงส์ของการ ปฏิบัติตามมงคล
มหาชาติหรือมหา เวสสันดรชาดก	ร้อยแก้ว	คณะกรรมการ จัดทำหนังสือ แบบเรียน	เปรียบเทียบ วรรณคดีเรื่อง มหาชาติในแต่ละ ท้องถิ่น	ลักษณะเฉพาะของ มหาชาติแต่ละ ท้องถิ่น

อิเหนา ตอน คีตกะหมังกุหนิง

อาจารย์สันติวัฒน์ จันทรีโต

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2

ลักษณะคำประพันธ์

1. กลอนบทละคร 1 บท มี 4 วรรค 2 วรรค เป็น 1 บาท เพราะฉะนั้นกลอนบทละคร 1 บท จึงมี 2 บาท
2. จำนวนคำในวรรคนิยมให้มี 6-7 คำ แล้วแต่การออกเสียงสั้นยาวของคำ
3. การส่งสัมผัสเช่นเดียวกับกลอนสุภาพ
4. บางบทขึ้นต้นด้วยคำขึ้นต้นเฉพาะของกลอนบทละคร ได้แก่ มาจะกล่าวบทไป เมื่อนั้น บัดนั้น หากขึ้นต้นบทด้วยคำเหล่านี้ไม่ต้องส่งสัมผัสไปยังวรรคที่ 2
5. กลอนบทละครนิยมแต่งเป็นท่อน (ช่วง) ท่อนละ 2 คำกลอน หรือ 1 บท เป็นอย่างต่ำแต่ไม่ได้จำกัดความยาว ในตอนท้ายของกลอนแต่ละท่อนจะระบุเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงในท่อนนั้นไว้ด้วย เช่น โอด เชิด รั้ว นอกจากนี้ยังระบุจำนวนคำกลอนในแต่ละวรรคไว้ด้วย เช่น 1 คำ 1 คำ

ที่มาของเรื่อง

เรื่องอิเหนามีที่มาจากนิทานพื้นเมืองของชาวชื้อ “นิทานปันหยี” นางข้าหลวงชาวปัตตานีได้เล่าถวายเจ้าฟ้าหญิงกุณฑล และเจ้าฟ้าหญิงมังกุฎ พระธิดาในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หลังจากนั้นเจ้าฟ้าหญิงกุณฑลได้ทรงพระนิพนธ์เรื่องดาหลัง และเจ้าฟ้าหญิงมังกุฎ ทรงพระนิพนธ์เรื่องอิเหนา ตั้งแต่แรกเริ่มถึงตอนศึกชี เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาต้นฉบับเรื่องอิเหนาได้กระจัดกระจายพลัดพรายไปไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงได้ทรงรวบรวมเรื่องอิเหนาและแต่งซ่อมจนสมบูรณ์ แต่งเพลงยาวความว่า

<p>“อันอิเหนานิพนธ์ไว้แต่ก่อน ใครสดับก็จับวิญญา แต่ค้ำอยู่เพียงศึกชี ครั้งนี้พระบาททรงทศธรรม์ เสด็จเถลิงจักรพรรดิพินาอาสน์ ต่อเรื่องอิเหนาสึกชี</p>	<p>บทกลอนเพราะพริ้งหนักหนา ดังสุธาทีพรสสำอองกรณ นับปีจะสูญเรื่องเป็นแมนมั่น ถวัลยราชปิ่นทวารวดี ทรงพระราชนิพนธ์อักษรศรี โดยคดีบริบูรณ์นิทานกาล”</p>
---	---

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ได้โปรดให้ประมุขศิลปินในการตัดแปลงบทละครอิเหนาในรัชกาลที่ 1 ให้เป็นบทละครรำที่มีความไพเราะ งดงาม สามารถนำไปใช้แสดงละครรำได้เป็นอย่างดี ดังข้อความในเพลงยาวว่า

“อันอิเหนาเอามาทำเป็นคำร้อง	สำหรับงานการฉลองกongsกุล
ครั้งกรุงเก่าเจ้าสตรีเธอนิพนธ์	แต่เรื่องต้นตอกหายพลัดพรายไป
หากพระองค์ทรงพิภพปรารภเล่น	ให้รำเดินเล่นละครคิดกลอนใหม่
เต็มเต็มต่อติดประดิษฐ์ไว้	บำรุงใจไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน”

เรื่องอิเหนา ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรให้เป็น “ยอดของบทละครรำ” เมื่อปีมะโรง พ.ศ. 2459

เรื่องย่อ

ท้าวกะหมังกุหนิงปรึกษากับระตูปาหยังและระตูประหมันผู้เป็นอนุชาแล้วตัดสินใจออกรบเพื่อแย่งชิงนางบุษบาให้แก่วิทยาสะก้าพระราชบุตร มิโยที่พระราชอนุชาทั้งสองจะตัดทอนก็ไม่มีผล สาเหตุที่ต้องออกรบครั้งนี้เพราะท้าวกะหมังกุหนิงส่งพระราชสาส์นไปสู่นางบุษบาพระราชธิดาของท้าวดาหาให้แก่วิทยาสะก้าพระราชบุตรของตน แต่ท้าวดาหาไม่สามารถยกนางบุษบาให้ได้ เพราะท้าวดาหาได้ตัดสินใจพระทัยยกนางบุษบาให้เป็นคู่ตุนาหงันของจรงกาหลังจากที่อิเหนาถอนหมั้นนางบุษบาแล้ว

ท้าวกะหมังกุหนิงตัดสินใจจะยกทัพในวันรุ่งขึ้น แม้โหระจะตัดทอนว่าดวงชะตาถึงฆาต และฤกษ์ในการยกทัพก็ไม่เหมาะสม ทางฝ่ายท้าวดาหาได้ส่งข่าวไปยังบ้านพี่เมืองน้องให้มาช่วยรบ ท้าวกูเรปันได้ส่งกะหริดตะปาดิมาช่วยรบ พร้อมกันนั้นได้ส่งพระราชสาส์น 2 ฉบับไปเมืองหมันหย้าเพื่อเร่งกองทัพของอิเหนาและท้าวหมันหย้า ส่วนเมืองกาหลังส่งตะหมิงและตำมะหงงเป็นแม่ทัพยกมา และเมืองสิงหัดสำหรับได้ส่งสุหรานางพระราชบุตรมาช่วยเมืองดาหา

ฝ่ายอิเหนาเมื่อได้รับพระราชสาส์นจากท้าวกูเรปันก็เร่งยกกองทัพมาพร้อมกับกองทัพของระเด่นดาหยันซึ่งได้รับมอบหมายจากท้าวหมันหย้าให้ยกทัพสมทบกับอิเหนาเพื่อไปช่วยท้าวดาหา ก่อนออกเดินทางอิเหนาได้เข้าไปลานางจินตะหรา นางจินตะหราไม่วางใจอิเหนาเพราะคิดว่าอิเหนาจะกลับไปหานางบุษบาอดีตคู่หมั้น แต่เมื่อได้เห็นพระราชสาส์นท้าวกูเรปันนางก็คลายใจและยินยอมให้อิเหนายกทัพไปแต่โดยดี

ทัพของอิเหนากับทัพของท้าวกะหมังกุหนิงเผชิญหน้ากัน ท้าวกะหมังกุหนิงกับอิเหนาได้ปะทะคารมกันอย่างเผ็ดร้อนจนกระทั่งวิทยาสะก้าทนไม่ได้จึงได้ตอบกับอิเหนาส่งผลให้สังคามาระตา(พระอนุชาของนางมาหยารัศมี) ที่มาในกองทัพกับอิเหนาอาสาออกรบ ผลการรบปรากฏว่าสังคามาระตาสามารถใช้ทวนสังหารวิทยาสะก้าได้ ส่วนอิเหนาก็ใช้กริชแทงท้าวกะหมังกุหนิงสิ้นพระชนม์เช่นกัน เมื่อการรบเป็นดังนั้นระตูปาหยังและระตูประหมันจึงยกธงยอมแพ้และขอเป็นเมืองขึ้นของอิเหนา

คุณค่าของเรื่อง

1. คุณค่าด้านสังคม

- แสดงความรักของบิดาที่มีต่อบุตร
- แสดงความรักความสามัคคีของคนในวงศ์ตระกูลเดียวกัน
- ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำสงคราม

2. คุณค่าด้านวรรณศิลป์

- การสรรคำเพื่อแสดงกิริยาต่อเนื้อของตัวละคร
- การพรรณนาภาพอย่างชัดเจน
- การแทรกบทนิราศเพื่อแสดงอารมณ์ตัวละคร
- การใช้โวหารภาพพจน์เพื่อสื่อจินตภาพ
- การใช้บทเจรจาโต้ตอบที่คมคาย
- การแสดงรสวรรณคดีอย่างครบถ้วน